

INSON BORLIG'IDA ONGLILIK VA ONGSIZLIK DIALEKTIKASI

Qo'rg'onboyev Shukrillo Maxmudillo o'g'li
"Gumanitar fanlar" kafedrasida assistent.

Kürzonбоев Шукрилло Махмудилло ўгли
ассистент кафедры
"Гуманитарные науки".

Kurganboyev Shukrillo Makhmudillo o'g'li
assistant of the Department of "Humanities".

Isomiddinov Sanjarbek Axtamovich
"Yurisprudensiya" bakalavriat ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi.

Исомиддинов Санжарбек Ахтамович
студент третьего курса бакалавриата «Юриспруденция».

Isomiddinov Sanjarbek Akhtamovich
is third year student of "Jurisprudence" undergraduate education.

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti,
Andijon viloyati, O'zbekiston

Андижанский институт сельского хозяйства и агротехнологий,

Андижанская область, Узбекистан

Andijan institute of agriculture and agrotechnologies,

Andijan district, Uzbekistan

Annotatsiya: Ushbu maqolaning dolzarbligi falsafa tarixida ong muammosi, shu jumladan inson borlig'ida onglilik va ongsizlik dialektikasi, to'g'ridan-to'g'ri ijtimoiy hayotdagi sub'ektiv omillar rolini oshirishning umumiy tarixiy tendentsiyasiga bog'liq (bu shaxs yoki ijtimoiy guruh), bu yerda ijtimoiy reflekslik darajasi, rivojlanish darajasi muhim rol o'ynaydi. Harakat sub'ektlari uchun asosiy maqsad, uni ongli va uyushgan holda amalga oshirish. Bu muammolarni muvaffaqiyatli hal etish nafaqat inson psixikasida, balki ijtimoiy jarayonlarda ham prognoz qilinadigan ongsizlikni har tomonlama chuqur o'rganmasdan tushintirish mumkin emas.

Kalit so'zlar: falsafa, ong, ongsizlik, ong osti, dialektika, psixika, psixoanaliz, borliq, ijtimoiy hayot, muammo, sub'ekt, odam.

Аннотация: актуальность данной статьи обусловлена общей исторической тенденцией в истории философии к проблеме сознания, включающей диалектику сознания и бессознательного в бытии человека, непосредственно в повышении роли субъективных факторов в общественной жизни (будь то личность или социальная группа), где важную роль играет уровень социальной рефлексии, уровень развития. Основная цель для субъектов

движения-осознанное и организованное его осуществление. Успешное решение этих проблем невозможно объяснить без всестороннего углубленного изучения бессознательного, которое проецируется не только на психику человека, но и на социальные процессы.

Ключевые слова: философия, сознание, бессознательное, подсознание, диалектика, психика, психоанализ, бытие, общественная жизнь, проблема, субъект, человек.

Annotation: The relevance of this article is due to the problem of consciousness in the history of philosophy, including the dialectic of consciousness and unconsciousness in the human being, directly to the general historical tendency to increase the role of subjective factors in social life (this is an individual or social group), where the level of social reflexivity, the level of development play an important role. The main goal for the subjects of action, its implementation in a conscious and organized way. The successful solution of these problems cannot be understood without a comprehensive in-depth study of the subconscious, which is projected not only in the human psyche, but also in social processes.

Key words: philosophy, mind, unconsciousness, subconscious, dialectics, psyche, psychoanalysis, being, social life, problem, subject, person.

Bilimning eng murakkab predmetlaridan biri sub'ektiv voqelikdir. Bu borada shaxsiyat nafaqat boshqalar uchun, balki eng avvalo insonning o'zi uchun ham sirli. Subyektiv voqelik mazmunida ongsizlik muhim rol o'ynaydi. Har bir insonda, oynaning ikki yuzasi singari, sub'ektiv voqelikning ikki tomoni birga yashaydi. Bir tomon ongli harakatlar, motivlar, g'oyalar, qadriyat va dunyoqarash tamoyillari majmui bilan ifodalanadi. Ikkinchi tomon esa borligidan shaxs xabardor bo'lmagan istaklar, motivlar, munosabatlar yig'indisidir. Shaxsning rivojlanishi va ijtimoiylashuvi ushbu jihatlarni qo'llash jarayoni sifatida ishlaydi. Ongli va ongsiz dialektikasi inson faoliyatining barcha sohalarini qamrab oladi. Subyektiv voqelikni, uning qarama-qarshi tomonlari - ongli va ongsiz, ratsional va noratsionallikning dialektik birligi sifatida o'rganishning ahamiyati ushbu muammoning faktik rivojlanmaganligi tufayli dolzarbligi ortadi [1].

Jamiyat taraqqiyoti ijtimoiy boshqaruvning ilmiy asoslangan usullarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Ijtimoiy faoliyatning turli sub'ektlarining faqat ongli faoliyatini tan olish samarali boshqaruv dasturini amalga oshirish uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan yaxlit ilmiy manzarani shakllantirishni ta'minlay olmaydi. Inson faoliyatida onglilik va ongsizlik dialektikasini tushuntirish muhim ahamiyatga ega.

Agar biz faqat ongli tarkibiy qismlardan kelib chiqadigan bo'lsak, ongsizlikning shaxsni ijtimoiylashtirish jarayonida, shu jumladan uning ba'zi motivlarini, harakatlarini tushunishdagi rolini ortiqcha baholash qiyin. Zero, subyektiv voqelikning

qarama-qarshi tomonlari sifatidagi onglilik va ongsizlikning dialektik birligi shaxsning yaxlitligini tashkil etadi. Hattoki, shaxsning dunyoqarashi, o‘z-o‘zini anglashi va butun ma’naviy dunyosi ham ana shu dialektika negizida shakllanadi, jumladan, nafaqat ratsional ongli, balki emotsional ongsiz lahzalar ham bor. Yosh ijodkorlarni tarbiyalash borasida ko‘plab qimmatli maslahatlar bergan buyuk rassom A.Dyurer ularni faqat yaxshi narsalar bilan o‘rab olish kerakligini bejiz ta’kidlagani yo‘q, chunki yaratilgan ijod insonning ichki mazmun-mohiyatini muqarrar ravishda ifodalaydi. Yaratuvchida qancha go‘zallik ko‘p bo‘lsa, uning ijodi shunchalik g‘alaba qozonadi. Rassomning ma’naviy olami bilan u yaratgan asari o‘rtasidagi bog‘liqlik to‘g‘ridan-to‘g‘ri, belgilovchi xususiyatga ega [2].

Ongsizlikni falsafiy tushunish muammosi, uning sub’ektiv voqelikning qarama-qarshi tomonlari sifatida onglilik bilan dialektik birligi nafaqat aqliy va ijtimoiy voqelikning xilma-xil hodisalarini o‘rganish, bu bilimlardan amaliy hayotda bevosita foydalanish, balki falsafiy fanning o‘zi uchun ham, uning nazariy va evristik imkoniyatlarini ishga solish uchun ham ahamiyatli. Avvalo, ongning umumiy nazariyasini chuqurlashtirish kerak. Ong bilan qiyosiy xarakteristikasini ochmasdan yaratilgan ongning to‘liq adekvat manzarasini tasavvur qilib bo‘lmaydi. Shu munosabat bilan A.Sheroziya to‘g‘ri ta’kidlaganidek, “ongning umumiy nazariyasi ham, ongsiz psixikaning umumiy nazariyasi ham alohida va ularning yagona munosabatlar tizimidan tashqarida olib borilganda mohiyatan tuzilishi mumkin emas” [3]. Ongli va ongsizlik dialektikasini o‘rganish nafaqat ongning adekvat nazariyasini shakllantirish, balki hozirgi kunga qadar amaliy jihatdan ishlab chiqilmagan sub’ektiv voqelik nazariyasini kengaytirish, shuningdek muammolarni (bilish, faoliyat, shaxs, madaniy va tarixiy rivojlanish va boshqalar) ochib berish imkonini beradi.

Har bir ongli shaxs o‘z mohiyatiga ko‘ra ijtimoiy xususiyatga ega. Ommaviy ongsizlik, o‘z navbatida, ongsizlikning alohida tarkibiy qismlari orqali mavjud bo‘ladi, lekin ayni paytda u ularning oddiy umumiylikiga kamaymaydi, balki ularning mazmunida eng umumiy, tipik narsalarni ifodalaydi. Ongsizlikning ijtimoiy mazmunining sotsial-madaniy determinantlari aniqlanadi. Jamiyatning ongli va ongsiz ma’naviy tajribasini jamiyat tomonidan o‘zlashtirish jarayonini amalga oshiruvchi omillar til, tarbiya va ta’lim tizimi, fan, axloq, san’at, an’analar, urf-odatlar, odatlar va boshqalar ekanligi, insoniyat madaniyatining boyligi aniqlandi.

Ong - psixik faoliyatning oliy shakli. U faqat insonga xos fenomendir. ong, uning mohiyati masalasi eng qadimgi muammolardan biri. ongni dastlab diniy va mifologik qarashlar doirasida tushuntirishga uringanlar. Ongni diniy tushuntirish uni ilohiy hodisa, xudo yaratgan mo‘jiza tarzida talqin qilishga asoslanadi. Ko‘pgina dinlarda inson ongi buyuk ilohiy aqlning namoyon bo‘lish shakli tarzida tavsiflanadi. Bunday qarashlarning ildizi juda qadimiy bo‘lsada, ular hamon o‘zining ko‘plab tarafdorlariga

ega. Kimki olam va odam yaratilganligini tan olar ekan, ong ham yaratganning qudrati deb hisoblaydi [4].

Ongning mohiyatini izohlashda ikki yo‘nalish — bu ong moddiy olamni inson miyasida aks etishi deb tushunish, uni inson tanasi faoliyati bilan bog‘lab talqin etishdir. Ayni vaqtda materialistik yo‘nalish nomini olgan bunday yondashuvlar doirasida ongning mohiyatini buzib talqin qilish hollari ham paydo bo‘ldi. Vulgar materializm deb nom olgan oqim namoyandalarining fikricha, xuddi jigar safroni ishlab chiqargani kabi, miya ham ongni ishlab chiqarar emish. Bunday yondashuv natijasida ong ideal emas, moddiy hodisa degan xulosa kelib chiqadi. Vaholanki, safroni ko‘rish mumkin, ammo ongni ko‘rib ham, ushlab ham bo‘lmaydi. Aslida ong tarixi insonning inson bo‘lib shakllana boshlashi tarixi bilan bog‘liqdir. Inson ham biologik, ham ijtimoiy mavjudot ekan, demak, ong ham biologik va ijtimoiy taraqqiyot mahsulidir. Ong insonning fikr va hislari, sezgilari, tasavvurlari, irodasi va qarashlaridan tashkil topgan. O‘z-o‘zini anglash, xotira, iroda, nutq ongning asosiy jihatlaridir.

Ongsizlik (psixologiyada) - ong ishtirokisiz sodir bo‘ladigan ruhiy jarayon va holatlar. Ong, ko‘pincha, badan harakatida, xotira, xayolda na-moyon bo‘ladi. Real mavjud, lekin sezilmaydigan qo‘zg‘atgichlar vujudga keltiradigan javob ta‘sirotlarida, asli ongli paydo bo‘lib, takrorlanishi natijasida avtomatlashib ketgan harakatlarda va boshqa holatlarda ro‘y beradi. Masalan, mast odam o‘z o‘y-xayollariga cho‘mgan holda uyiga qaytadi va har holda yo‘ldan adashmasdan keladi. Agar u biror xavfni sezib qolsa, bu xavfning sababi va qandayligini hali anglamasdan turib ham, himoya harakatini qiladi. Bemor psixikasida vujudga keladigan alahlash, gallyusinatsiya kabi patologik hodisalar, uxlash, gipnoz vaqtida, lunatizm va shahrik chog‘ida yuz beradigan psixik faoliyat ham ong holatiga kiradi. Zigmund Freyd ongni sof irratsionalistik tarzda talqin etadi. Uning fikricha, ong bilan ongsizlik o‘rtasida murosasiz qarama-qarshilik bor. Insonning butun xatti-harakati ana shu qarama-qarshilik bilan belgilanadi. Ongni odam anglashga va payqashga jur‘at etolmaydi, u insondagi azaliy mayllar maskanidir [5].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Фрейд Зигмунд. Введение в психоанализ. Лекции (Авторы очерка о фрейде Ф.В.Бассин и М.Г.Ярошевский) - М. Наука 1991.
2. Фрейд Зигмунд . "Я" и "Оно". Труды разных лет. Пер. с нем. кн. 1,2. Сост. А. Григорашвили. Тбилиси: " Мерани " , 1991.
3. Алексеев, В.П. Структурный подход к проблеме бессознательного /В.П. Алексеев //Природа. 1974. - № 8.
4. Ибодуллаев З. Асаб ва рухият. Илмий-оммабоп рисола – Тошкент: «Zamin nashr», 2018.

5. Отажонов М. “Психоанализ асослари” – Тошкент: « Ўзбекистон» nashr, 2018.
6. Цвейг С. Вращение и психика. Месмер. Бекер-Эдди. Фрейд. –М.: Политиздат, 1992.

